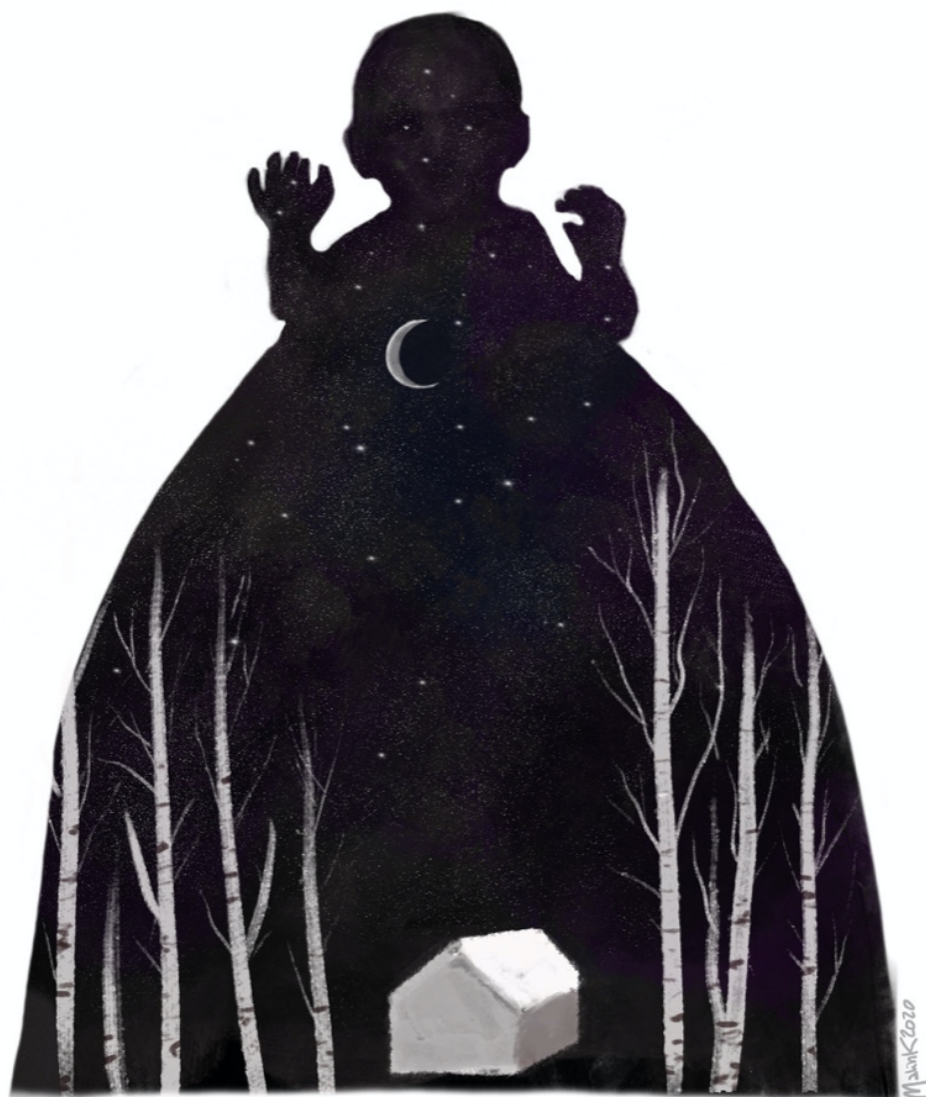

Skyggesønnen

MALIN KJELSRUD libretto og sangtekster

DAGFINN KOCH musikk

UTØVERE

Studenter fra 2. klasse Bachelor i musikkteater:

NILLE: Nora Aurdal

SYNNØVE: Dovile Martinknute

SPØKELSET: Karina Straume

TORGUNN: Cecilie Beichmann

HARTVIGSEN: Matias Steen Hauge

NILS: Håkon Bjerke

VON MÖINICHEN: Borgar Skjelstad

Regissør, mentor og workshopleder: Ivar Tindberg

Kapellmester og repetitør: Stefan Ibsen Zlatanov

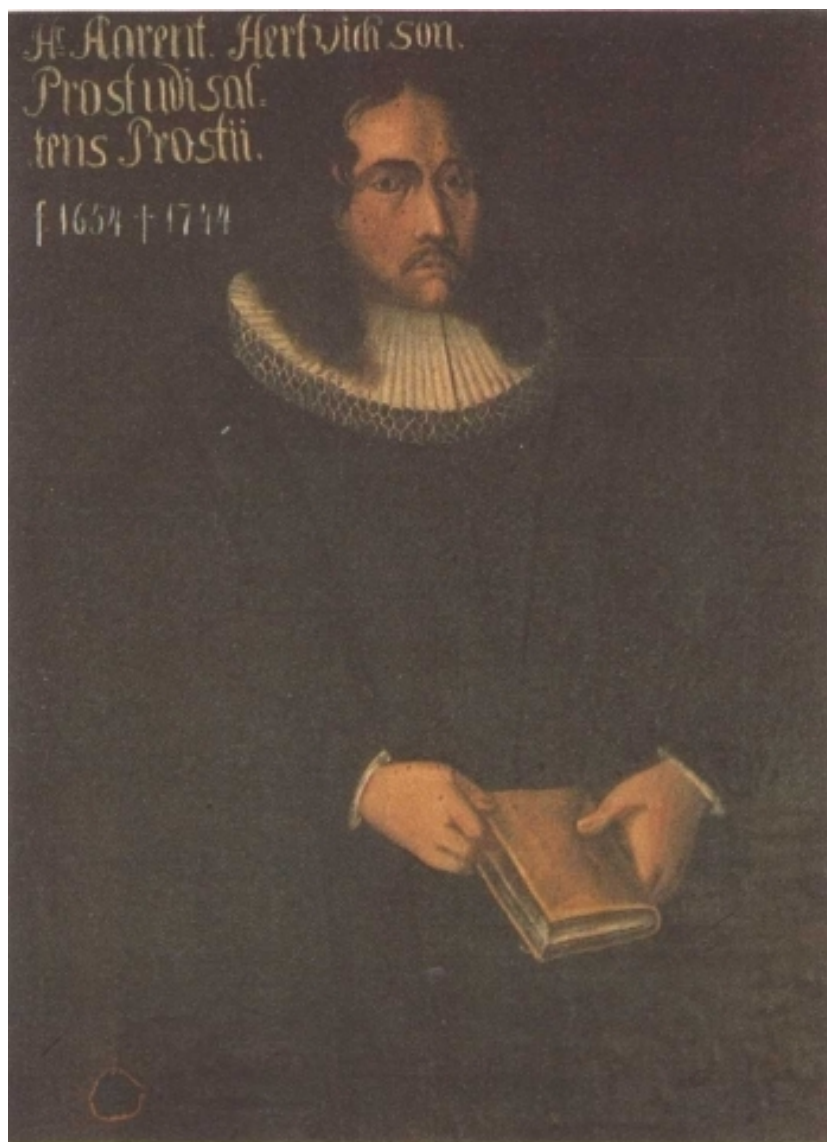
Repetitør: Dagfinn Koch

Streaming: Ave Productions

Programhefte: Malin Kjelsrud og Dagfinn Koch

Skarpretterblokk. Justismuseet i Trondheim

Maleri av Arentz Hartvigsen
(1654–1744)

TILDELINGER/RAMMER FOR VERKSTEDET:

Prosjektet er kommet i gang gjennom Nordisk nettverk for utvikling av ny musikal og finansieres av midler fra prosjektet *Nordiska rösten*, der Høyskolen Kristiania og Musikkteaterforum er norske partnere.

Fire ukers workshop, ledet av regissør Ivar Tindberg, januar 2022

7 studenter fra Høyskolen Kristiania, Institutt for scenekunst, fra 2. klasse i Bachelor i musikkteater, er med i utforskningen av materialet som et ledd i deres VAL225 Aktuelt FoU/KU-prosjekt

Verket har tidligere fått følgende tildelinger:

10 timer mentoring med dramaturg Erik Schøyen, fra Musikkteaterforum, høst 2020
mentortimer med Gisle Kverndokk, fra Norsk komponistforening og NOPA (Norsk forening for komponister og tekstforfattere), 2020/21.

MALIN OG DAGFINN VIL GJERNE FÅ TAKKE:

Musikkteaterforum, Nordiska Röstén, Høyskolen Kristiania, Erik Schøyen, Ivar Tindberg, Gisle Kverndokk, Stefan Zlatanov Ibsen, Ketil J. Zahl, Melanie Smirou, Henriette Myhre, NOPA og Norsk komponistforening, Alexander Haraldsvik-Lyngsnes, Sjur Atle Furali, Trond Hans Farner Kverno, Ingebjørg Aamlid Dalen, Rune Blix Hagen, Ole Martin Huser-Olsen, Solveig Julie Mysen, Tiril Mohn, Åshild Karevold, Jørn Øyrehagen Sunde, Tobias Larsen Laeskogen, og ikke minst de fenomenale studentene Nora, Dovile, Karina, Cecilie, Matias, Håkon og Borgar.

LITT HISTORIE OG FAKTA

Malin Kjelsrud

Musikalen "Skyggesønnen" er basert på en sann historie fra 1687 i Steigen i Nordland. Nille Jensdatter ble anklaget av et spøkelse for spedbarnsdrap og dømt til døden til tross for at det ikke fantes bevis, kun rykter. Sentralt i saken sto to prester, en av dem svært ivrig etter å få dømt Nille. Stykket kaster lys over mentalitetsstrømningene og hverdagslivet i det dansk-norske enevoldssamfunnet i etterdønningene etter reformasjonen.

Reformasjonen år 1536 endrer Europa totalt. Det nye er at kongene i de protestantiske områdene nå får enevoldsmakt direkte fra Gud. De bestemmer heretter alt, presteskapet fratas mye av sin makt og blir embedsmenn som skal utføre kongenes ordre. Århundret etterpå, 1600-tallet, er særdeles vanskelig for alle. Mot slutten av sekelet har man allerede vært gjennom sultkatastrofer, ekstrem kulde, pest og andre smittsomme sykdommer og lange, forferdelige religionskriger. Forventet levealder er lav og livet er hardt. I Nord-Norge er det for de aller fleste fattigslig og karrig. Man lever av fiske fra robåt, prøver å holde liv i noen dyr og strever med å få noe spiselig til å gro i den skrinne jorda. Folk setter sin lit til Gud. Hva som enn skjer er nemlig Guds vilje. Samholdet i samfunnet blir tynnslikt fordi man jakter på syndebukker. For hva har hvilke mennesker gjort for at Gud straffer befolkningen med slike grusomme livsvilkår? Det korte, harde livet dreier seg mest om å gjøre de riktige tingene slik at man kommer til himmelen. Trusselen om helvete er høyst reell. Folk er svært opptatt av å tolke ulike fenomener som jærtegn, varsler og beskjeder fra Gud. Det er i praksis forbudt å være noe annet enn protestant. Klostervesenet avskaffes med reformasjonen. Ordenslivet gav både kvinner og menn muligheten til å studere. Dette var en av ytterst få måter kvinner kunne slippe unna uønskede ekteskap og graviditeter. Alt som tilhører katolsk tro, som å korse seg, kneling, helgendyrkelse og lignende blir forbudt. Det samme blir kunnskap om urter og tradisjonelle legemidler. Alt slikt oppfattes nå som trolldom og heksekunst. Dette går spesielt hardt ut over samer og kvinner.

Kjønnsroller, akseptabel adferd og hvilken plass man har i samfunnet er strengt regulert. Luther innskjerpet lydigheten mot Moselovens fruktbarhetsbud, så å ikke være gift og få barn anses som synd og en forbrytelse mot den religiøse plikten. For at ikke hele samfunnet skal bli enda mer hjemsøkt av Guds straffende vrede, er det nødvendig å oppspore og straffe slike forferdelige syndere. Det går mest ut over kvinner, fordi de oppfattes som den forførende part.

Menn anses for å være rasjonelle, sindige og ha medfødt god moral. De er familiens overhode og tar alle livets avgjørelser. Kvinner har liten makt over egen økonomi og livssituasjon. De anses å ha svakere intellekt og være medfødt onde og umoralske. Dette gjør kvinner til et lett bytte for Satan. Det å ha sex, eller enda verre - få barn utenfor ekteskap er blant de frykteligste synder en kvinne kan begå. Den deltagende mannen, hvis de får tak i ham, får kanskje bare tilsnakk for å være svak og la seg forføre, mens hun blir satt i gapestokk og barna hennes blir utstøtt av samfunnet.

Stedet er Skålvoll i Steigen kommune i Nordland, et område som har 1045 personer fordelt på 228 gårder. Steigen er på 1600-tallet et maktsenter for regionen. Prestene Arentz Hartvigsen og Jens von Möinichen har sterke posisjoner i lokalsamfunnet. I tillegg til disse er amtmannen i Nordlands amt og prosten i Salten lokalisert i Bodø. Avstanden mellom Bodø og Steigen via sjøveien må i nordnorsk perspektiv på 1600-tallet, regnes som kort. Hele området må derfor ses som ett regionalt maktsenter ettersom både sivil, geistlig og juridisk makt er sentrert der, med tydelig god kommunikasjon mellom de ulike instansene og personene. Vi har tatt oss frihet til å samle hendelser som i virkeligheten tok mye lenger tid, flere år, samt å dikte opp en historie om hvordan vi forestiller oss at det kan ha skjedd.

Faksimile av Arentz
Hartvigsens 13 siders brev.
Datert 29. desember 1687,
16 dager etter Nille ble
halshugget.
NTNU Universitets-
biblioteket, Trondheim

11/1
i aant den herre udj, og hemmeligen en Nat
kæfted det i Soen, sigt os Mandens Kæft.
Dorjaa satte jeg til Nilde, som selv stode og
hørte dorjaa: "Kæft du dig sig'ldig i alt
dette? Hun svarede: "Ja, Gud bedre mig saa sandt.
Jeg laad fremdeles, truen selv skulde tale til Spøgelfet,
hvilket truen ogsaa gjorde, sigendes: "Siden Sonnen
Min! Hvad vil du mig?" R: "Nu er Nilde Kodes
her? Hun sagde videre: "Hjv ick paa mig?
R: "Hjv mig etc" Jeg sagde: "Nille, du lærer
nu selv, at Gud vil ick længere have sin Lyd
skjult; bekken i Jesu Naam: hvad sig or videre
om Gierret; hun svarede: "er jeg sig'ldig, da
begierer jeg at døe og lide for min Lyd."
Spøgelfet svarede: "Laad sig'ldig paa herre!"
Jeg sagde: "det skal ick skee"; truen har nu
utvungen bekkenet sin Lyd, og Jesus Guds
Søn, som haver friet alle Lyder, med sit
dyrebare Blod, skal og ej heller lade sin
Naam vere spilt paa herre; for den Guds
Aand skal ej faa det du lærer efter, at den lunde
i Desperation, men hun skal med Guds Hjelp
døe et Guds Barn. " R: "Jeg taler ej
mere idag." Nu stod Gierden og rakkede Nat

UTRAG FRA HARTVIGSENS 13 SIDER LANGE BERETNING

(Malin og Dagfinns deschiffrering av Hartvigsens håndskrevne beretning, skaffet til veie av Alexander Haraldsvik-Lyngnes, Universitetsbibliotekar, NTNU Universitetsbiblioteket)

En sannferdig beretning om et spøkelse og dets selsomme adferd passeret i Steege-gjeld i Nordland i Ledingens menighet, på en af prestebøes jorder ved navn Skaalvold; forfattet ved Dag og Datum som følger. [...]

Anno 1684 er jorden boxlet af en ung karl ved navn Nils Jensøn, som ble forseet med en smukk Mands datter der i menigheten ved navn Synneve Andersdatter, begge to Gudfryktige Mennesker og af mine beste Tilhørere på det sted. [...] Anno 85 begyndte det jo mere og mere; men Manden holdt det enda gedult, i forhaabning, det skulle velaflade. Anno 86 om høsten begynte det med banken og slag på husene å grassere, saa de fattige Folk kom derover ikke i en ringe Forskrækelse; omsider opsto Manden sig og søkte Råd hos Mig, som sin Sjælesørger; men jeg det både troedde og icke, lovede dog at naar Tienesten skede ved dens Kirke skulle jeg kome ind til ham, at forblive en Nattestid, og erfare hvor det havde sig der. [...]

Som det nå lackede mot Senge Tid, begynte det igjen at banke på stuen som vi var ute i. Slagene var da selsom i det lød i førstningen tomt som man ville legge en Hynde på Veggene, og slå til med en kile. Dog gaf det dasom eftertryk som Gulvet skulle skjelve, og holdt det ut den ganske Nat. Manden, som var ferdig, at røme Gården, animerede jeg med Guds Ord og rådde ham til å gjøre bønn, Aften og Morgen. I forsikring det ei kunde Skade et af hans --- uten Guds tillatelse, men forlate sig til, at Diefelen skulle flyge om han blev stadig i troen, bønn og påkaldelse. Hvoraf han samlet mot til sig vinteren igjennom med saadan fristelse. [...]

Undertiden klorde og skrapede det på Dørren og Vinduene ligesom det hadde Klør og allermest naar de holdt Chor, eller og naar de leste i Postillen de Søndage der ej var Tieneste. Manden kom til mig igjen ganske forsagt, men jeg atter igjen paa mitt embeds vegne trøstede hannem og bad at han ville have Taalmodighed indtil jeg med det første skulle kome til hans Hus igjen og forblive nogle Dage; som og lad sig overtale og blev ved Gudfryktigt Aften og Morgen. [...]

Om Aftenenen, som Manden kom hjem, begynte det ligeda i Dørren, med Kasten og Buldren, og som det holdt op en liden stund, begyndte det at snakke: Nille moder! Nille Moder! ... Før af det Navn Nille Jens-Datter, havde tient baade de forrige afdøde Folk, i en rund ? Tid, saa og da været hos disse Folk inntil nu for 3/4 år siden quitterede tjeneste hos en annen mand, en halv mil derfra. Manden spurte fremdeles: hva vil du? Hva vil du Nille Moder? Resp: Jeg vil have Sue (eller Die). Er du fød her? Resp: ja. Hvem er din fader, Resp: Mads Titting. .. Haver været en huusmand på samme Gaard der de gamle Folk levede, men for en Tid og Døden afgåen.

Manden spurgte fremdeles: hvem er din Moder? Resp: Nille Moder.

Hvor gjorde hun af deg da du var født?

Resp: hun dræbte mig.

Hvorledes dræbte hun deg?

R: Hun strøbte mig med sit haarbaand (flætte Baand)

Hvor gjorde hun af deg?

R: Hun grov mig ned udi Branzhelleren.

NB: Er en stor Høg, med Steen .. Eller Steen uer, strax vester for Gården. [...]

Jeg sagde: det skal icke skje; hun har nu utvungen bekient sin Synd, og Jesus Guds Sønn som haver friet alle Synder, med det dyrebare Blod skal og ei heller lade sin Naade være spildt på Hende; da din fule Aand skal ej få det du leder efter, at føre henne i Desperasjon, men hun skal med Guds hjælp dø et Guds barn. [...]

Omsider fik hun sin dom af Sorenskriveren - til Døden - hvilket værdige .. Laugmand, velædle og velkomne hans de fine Confimerede og sr amtmænd velædle, velbo Christian Krusse, som da var her på steden, abefalede til Execution; men som Amtmanden på sin Hiemreise drog op på Skaalvold hørte han Spøgelset tale samme Ord. Ja og der den Velbierdige Herre talte det haardt til, svarede det uhøfligen, og der Amtsmændene reiste bort, slog det 2de ruders ind i Vinduet, der han gik af Døren. [...]

Ellers gik hun meget vel beredt til sin Død, saa jeg kunde ikke noksom udside hennes Trøst stadighet og poemindes Alvorlighed. Efter Rettelsen var Spøgelset borte i ti Dage, og man hørte der slog inden til, men efter den Tid begynte det på ny, saavelsom at tale om flere, som haver begaaet samme Misgierning, sidende sig ej at vige bort, førend alt det Blod blev hævet. [...]

Lachestad prestegård 29 december anno 1687.

Christian V av Danmark og Norge (1646-99),
portrettert av Jacques d'Agar (1640-1715)

15. Den pinedes nytteløse gråt (Ensemble)

Malin Kjelsrud

Dagfinn Koch

♩ = c. 52 Vers 1 og 3

Kor

Vik fra de vran-ge tan-kers on-de røt-ter Med
Du lid-der li-ge, skjø-des lø-se kvin-ne Den

3

bit-re tå-rer vask Vår-her-res føt-ter Vær
pø-lens len-ke hund og syn-de rin-ne Du

5

spak og bøy din mis-gjer-ning-ens nak-ke For
med din skar-pe tun-ge må ta av-skjed og

7

sult og frost kan sluk-ke liv-ets fak-kel O
ol-me vill-dyrs buk vil bli ditt grav-sted. Vær

62

Den pinedes nytteløse gråt (Ensemble)

Vers 2 og 4

Kor

9

stak-kars mann, som ei-er synd-ens lem-mer I
vakt-som du som her-rens lov-er brut-te Se

11

van-æ-re og skam, ditt navn skal glem-mes. Når blod og tår-er væt-er grav-en
pin-sels gråt og syn-dens smer-te slut-te. For tro-ens tun-ge lodd er dog å

14

prek-tig og du med angst og-ang-er har falt ne-di
tvi-le og først som kald og mark-spist får du hvi-le

Parodi på luthersk salme inspirert av Dorothe Engelbretsdatter (1634-1716).

KORTBIOGRAFIER

Malin Kjelsrud (1972) libretto og sangtekster: Librettist og tekstforfatter. Har blant annet studert sykepleie og idéhistorie. Skrev librettoen til Torstein Aagaard-Nilsens opera *Gespenster* (Gjengangere) som skulle hatt premiere i 2020 på hovedscenen ved Meiningen opera og teater (Tyskland), men pga Covid-19 flyttet 2024. Malin samarbeidet senest med Torstein under Festspillene i Bergen i 2021 og har gjort flere prosjekter sammen med Dagfinn som hun er gift med.

<https://www.malink.no>

Dagfinn Koch (1964) komponist: Gift med Malin. Har studert komposisjon, musikkteknologi og bratsj ved Norges musikkhøgskole, og komposisjon ved Hochschule der Künste Berlin. Fremført av blant annet Bergen filharmoniske orkester, Kringkastingsorkesteret, Cikada og Roma Tre Orchestra (Roma). Musikkforlag BAM Music Italia, Milano.

<http://www.dagfinnkoch.net>

Ivar Tindberg (1965) regi: Har studert musikk, teater og litteratur ved Universitetet i Oslo, og regiutdannelse fra Statens teaterhøgskole. regissør, tekstforfatter, dramaturg og komponist, som særlig er kjent for sitt arbeid innen musikkteater. Han mottok i 2000 Prix Italia for beste musikkdramatikk for radio for *Bokken Lasson – Sensibel suksess* (NRK) til musikk av Gisle Kverndokk. Arbeider ved de store scenene.

https://snl.no/Ivar_Tindberg

Stefan Ibsen Zlatanos (1984) Kapellmester og repetitør: Har studert ved Norges musikkhøgskole og Hans Eisler Hochschule for Musik i Berlin. Stefan er en etterspurt pianist, akkompagnatør og arrangør. Er universitetslektor ved NMH hvor han arbeider med talentutvikling.

<https://www.stefanibsen.no>

